

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

2019
32

УДК 94:8](477)(082)

У 45

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. Вип. 32. 372 с.

Збірник об'єднує студії з історії, мовознавства та літературознавства.

Статті історичного блоку розкривають актуальні проблеми історії (Західноукраїнської Народної Республіки, воєнної історії), а також містять розвідки про відомих людей та їх значення у формуванні української державності.

Мовознавчі студії репрезентують дослідження мовних явищ за матеріалами пам'яток XVI–XVIII ст., засідань Галицького сейму, а також польовими матеріалами Чернігівщини.

Дослідження з літературознавства зосереджені довкола аналізу праць міжвоєнного періоду (Софія Яблонська-Уден), спогадів сучасників про відомих людей (Олена Пчілка).

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2019. Vol. 32. 372 p.

The collection of scientific papers is an interdisciplinary edition of the Institute which integrates studies in history, linguistics, and literary criticism.

Articles from historical block reveal current issues of history (the West Ukrainian People's Republic, military history) as well as investigations about famous persons and their importance in the formation of Ukrainian history.

Linguistic studies represent research of linguistic phenomena based on the materials of monuments of the 16th-18th centuries, meetings of Diet of Galicia and Lodomeria, field materials of Chernihiv region.

Literary criticism studies focus on the analysis of works of the interwar period (Sofia Jablonska-Uden), as well as memoirs of contemporaries about famous people (Olena Pchilka).

Рекомендувала до друку вчена рада

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 10 від 26.11.2019 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., с.н.с. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), PhD (Australia)

Борчук Степан Миколайович, д.і.н., проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmos), PhD (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), PhD, prof. (США)

Золтан Андраш (Zoltán András), dr hab., prof. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д.і.н., проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), dr hab., prof. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, к.і.н., с.д. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д.філол.н., доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристина (Rembiszewska Dorota Krystyna), dr hab., prof. (Польща)

Романюк Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

Ситник Олександр Степанович, д.і.н., проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, к.філол.н., с.н.с. (Україна)

УДК [94:02(438:477.83/.86)]"1923/1939"
DOI: 10.33402/ukr.2019-32-45-54

Марта НАДРАГА

*старший науковий співробітник
відділу нової історії України*

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2247-6061>

e-mail: m.nadruga@gmail.com

БІБЛІОТЕЧНА СФЕРА У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ: ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ (1923–1939)

Проаналізовано законодавче забезпечення діяльності бібліотек у Другій Речі Посполитій у контексті суспільно-культурних процесів міжвоєнного періоду ХХ ст. Показано, що відновлення Польської держави (1918) привело до значної модифікації культурно-освітніх процесів на західноукраїнських землях і, особливо, у Львові, який став одним із центрів духовного розвитку українського та польського народів. Зазначено, що педагогічні бібліотеки, музеї, а також інші просвітницькі установи влада почала використовувати для національно-культурного освідомлення населення, намагалася перетворити їх на важливий сегмент у складній ланці виховання освічених членів суспільства, що відобразилося на законодавчому рівні. Відзначено, що для функціонування бібліотечної сфери надзвичайно важливе значення мали законодавчі та нормативно-правові акти центральних органів влади й управління держави. Проаналізовано стенографічні звіти пленарних засідань польського Сейму (*Sprawozdania stenograficzne Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*), що відображають специфіку парламентських дебатів у вищому законодавчому органі країни з питань освіти і науки. Зазначено, що закінчення Першої світової та польсько-української воєн започаткувало новий етап у розвитку бібліотечної сфери на українських етнічних землях Галичини і в цей період польська влада, зважаючи на роз'єднаність політичної еліти й інші внутрішньо- та зовнішньополітичні чинники, 1920–1930-х років не зуміла сформувати цілісної державної концепції розвитку бібліотечної сфери й орієнтувалася на вибіркове толерування державних книгозбірень, ігноруючи книгозбірні національних меншин.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, бібліотека, закон, польський Сейм і Сенат.

Упродовж 1920–1930-х років бібліотечна сфера у Другій Речі Посполитій перебувала під пильним наглядом польської влади, яка перебрала контроль над створенням книгозбірень, їх комплектацією і читацькими інтересами всіх верств населення, особливо молоді. До реалізації цих завдань була причетна вся вертикаль влади: від центральної (декрети, розпорядження профільного міністерства) до місцевої (інструкції Кураторії Львівської шкільної округи).

Проведений аналіз наукових публікацій із проблеми законодавчого забезпечення бібліотечної сфери впродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. дає змогу констатувати, що на сьогодні проблема не стала предметом комплексної наукової роботи. Фрагментарно досліджувану тему розглянуто у працях Б. Ступарика¹, І. Курляк², О. Луків³, О. Ткачик⁴, В. Кеміня⁵, С. Трилінського⁶, Т. Завгородньої⁷, Н. Кошелевої⁸, Л. Алексієвця⁹ та О. Рудої¹⁰. Серед польських авторів потрібно назвати статті М. Стіні¹¹, А. Останек¹², праці М. Матвійова¹³, Д. Весловської¹⁴ та ін.

Джерельна база розвідки – низка документальних комплексів, основні з яких: законодавчі, нормативно-правові акти центральних органів влади Польщі; розпорядження Кураторії Львівської шкільної округи; документація бібліотек; матеріали українських і польських національно-культурних товариств, а також політичних партій. Основна мета – схарактеризувати особливості законодавчого забезпечення бібліотечної сфери у 1920–1930-х роках.

Закінчення польсько-української війни 1918–1919 рр. і відновлення незалежності Польської держави вимагало від нової влади законодавчого врегулювання культурно-освітньої сфери. Не була винятком робота книгозбірень, які в період Австро-Угорської імперії та Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) масово створювали при навчальних закладах, національно-культурних і педагогічних товариствах, інших організаціях недержавного сектору.

¹ Ступарик Б. Підготовка учителів в Галичині у ХІХ ст. *Вісник Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти* (Тернопіль). 1995. № 1. С. 45–55.

² Курляк І. Народне шкільництво у Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). *Педагогіка і психологія* (Київ). 1995. № 1. С. 144–151.

³ Луків О. Розвиток структури польських і українських освітніх закладів у Східній Галичині (1900–1933 рр.). *Slavia Tarnopolensis*. Тернопіль, 1996. С. 168–178.

⁴ Ткачик О. Підготовка інтелектуальної еліти в гімназіях Галичини. *Рідна школа* (Київ). 1995. № 6. С. 75–77.

⁵ Кемінь В. Розвиток освіти й педагогічної думки українців у країнах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи (1918–1996 рр.). Київ: [Б. в.], 1997. 234 с.

⁶ Трилінський С. Українське шкільництво в Галичині у першій половині ХХ ст. *Освітнянин* (Тернопіль). 1998. № 2. С. 16–19.

⁷ Завгородня Т. Проблема українських шкільних підручників у Галичині (20-і – 30-і роки ХХ ст.). *Науковий вісник чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія*. Чернівці, 1999. Вип. 43. С. 36–43.

⁸ Кошелева Н. Організація українського вчителства у Східній Галичині в 1881–1914 роках. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 1998. Вип. 33. С. 108–113.

⁹ Алексієвць Л. Розвиток освіти на польських землях у 1918–1926 рр. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*: зб. наук. праць. Рівне: РДГУ, 2008. Вип. 14. С. 235–238.

¹⁰ Руда О. Розвиток освітніх процесів у Львові (1923–1939). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. Львів, 2015. Вип. 16. С. 221–235.

¹¹ Stinia M. Lwowska Biblioteczka Pedagogiczna – między teorią a praktyką nauczycielską Lwowska. *Kraków – Lwów: książki – czasopisma – biblioteki*. Kraków, 2006. S. 111–118.

¹² A. Zycie kulturalne i szkolnictwo polskie we Lwowie w latach 1921–1939. *Szkice Podlaskie*. Warszawa, 2009–2010. T. 17–18. S. 155–173.

¹³ Matwijów M. Zakład Narodowy imienia Ossolinskich w latach 1939–1946. Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossoloneum, 2003. 350 s.

¹⁴ Wesolowska D. Funkcje bibliotek pedagogicznych w aspekcie historycznym. *Poradnik Bibliotekarza*. 1983. № 3. S. 47–51.

Уже 7 лютого 1919 р. опубліковано Декрет «Про шкільний обов'язок», який заклав фундамент польського законодавства в освітній сфері. Законодавчий акт:

- запроваджував обов'язкове навчання для всіх дітей шкільного віку незалежно від соціального походження у початковій 7-класній школі;
- зобов'язував місцеву владу засновувати початкові школи в кожній місцевості, де кількість дітей у віці 7–14 років не була меншою за 40;
- передбачав збереження наявних і створення початкових шкіл із чотирирічним обов'язковим та трирічним додатковим / п'ятирічним обов'язковим і дворічним додатковим навчанням до часу створення у всіх місцевостях повних 7-класних початкових шкіл тощо¹⁵.

Згодом Міністерство віровизнань і публічної освіти розпорядилося перенести давні рукописи, стародруки та книги, які мало використовували в загальноосвітніх школах/гімназіях до університетських та фахових бібліотек. Однак така маніпуляція фондами не зменшила суспільного значення шкільних книгозбірень і створила додаткові проблеми для української та польської учнівської молоді.

Того ж року, згідно з розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти, для дітей початкових шкіл запроваджено додаткове навчання з метою «вироблення зацікавлення до читання і подальшого навчання». Проте, зважаючи на радянсько-польське протистояння, брак належного фінансування освітньої сфери, що передусім виявлялося в неналежному комплектуванні шкіл навчальною літературою, на створення сприятливих матеріальних умов для функціонування бібліотек, забезпечення бібліотекарів гідною заробітною платою у тогочасних реаліях розраховувати не доводилося. На значно радикальніші кроки польська влада наважилася на початку 1920-х років. Зокрема, 8 лютого 1921 р. створено Львівську шкільну округу, до якої увійшли Львівське, Станіславівське та Тернопільське воєводства¹⁶. Згодом ухвалено закони «Про закладання і утримання державних початкових шкіл» (1922), «Про створення і утримання громадських початкових шкіл» (1922). Ці заходи дозволили, по-перше, розподілити кошти на утримання шкіл та бібліотек між місцевою і центральною владою; по-друге, заклали підґрунтя для формування приватного освітнього сектору.

Передбачалося, що державний бюджет буде спрямований на закупівлю підручників для бібліотек, а кошти місцевої громади використовуватимуть на утримання приміщень, служб порядку і чистоти тощо. «Проте виявилось, що муніципалітети не в змозі виконати покладені на них гігантські, пов'язані з цим навантаження, в той час як держава не була зобов'язана долучитися до витрат, – зауважувала сучасна українська дослідниця А. Алексієвець. – По суті, ці правові документи сприяли створенню специфічної шкільної мережі, яка характеризувалася високою щільністю при низькому ступені організації шкіл, що негативно позначилося на рівні початкової освіти, доступної для сільських дітей, і було вагомим перешкодою у здобутті ними середньої освіти»¹⁷.

¹⁵ Dekret z 28 listopada 1918 o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego. *Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej*. № 18. Poz. 46.

¹⁶ *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1921. № 16. Poz. 97.

¹⁷ Алексієвець Л. Розвиток освіти на польських землях у 1918–1926 рр. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*: зб. наук. праць. Рівне, 2008. Вип. 14. С. 235–238.

Українська громадськість вказані законодавчі акти сприйняла без особливого оптимізму. «В області шкільництва діються нечувані річі від хвилі, коли Східна Галичина опинилася під польською владою, – сказано у повідомленні місцевої преси. – Вже те, що шкільна влада робила з українським учительством, далі перешкоди й труднощі..., перемінювання викладової мови... вже те давало повне право остерігати наше громадянство перед польські походи на українські школи, давало повне право взивати українське громадянство до оборони школи й охорони власних дітей перед лихим виховним впливом»¹⁸.

Законодавчі акти першої чверті ХХ ст. практично не заторкують бібліотек, які існували при громадських інституціях на кошти меценатів. Проте, якщо відновлення діяльності польських бібліотек у Львові влада толерувала, то українські підпали під жорсткий пресинг дискримінаційного законодавства. Місцеві чиновники затягували реєстрацію статутів українських національно-культурних товариств, чим унеможлилювали повноцінне відновлення діяльності книгозбірень, які діяли при них.

Рішення Ради амбасадорів (1923) та перехід Галичини під юрисдикцію Польщі стимулювали появу нових законодавчих актів, які не могли не позначитися на функціонуванні педагогічних бібліотек. Зокрема, для узаконення ліквідації іншомовних шкіл польський Сейм 31 липня 1924 р. прийняв сумнозвісний Закон «Про деякі положення в організації шкільництва», згідно з яким діти в державних освітніх закладах на територіях, де проживало 25 % непольського населення, за умов наявності у шкільній окрузі 40 дітей шкільного віку, могли навчатися рідною мовою¹⁹. «Згадані параграфи віддають учителя в цілковиту залежність від суспільного шумовиння, яке безцеремонно може кожної хвилі зруйнувати його морально й матеріально», – відзначали українські учителі²⁰.

Згідно з основними положеннями мовного закону від 31 липня 1924 р., державною на території Польщі проголошувалася винятково польська. Так, фактичний стан української на території Західної України свідчив про дискримінаційне щодо неї ставлення польської влади, яка прагнула якнайшвидше ополячити українське населення, передовсім, через колонізацію українських навчальних закладів усіх типів: обмеження польськими законами прав української мови, а також численні невиконання та перекручення на практиці навіть того мінімального обсягу прав, які вони їй гарантували.

Дискримінаційною щодо українського населення регіону була також ст. 6, яка передбачала об'єднання в окремих місцевостях польських та українських шкіл в одну спільну двомовну. Після об'єднання планувалося викладання українською мовою таких предметів: релігія (для греко-католиків і православних); латинська мова; українська мова; малювання; фізкультура (15 год/тиждень). Польською: релігія (для римо-католиків); польська мова; історія; географія; математика; природа (17 год/тиждень)²¹.

«Ці законні постанови без коментарів говорять ясно, – мовиться у “Ділі”, – скільки енергії треба буде вложити українському громадянству, щоби... там де

¹⁸ Українська школа гине. *Діло*. 1922. 11 жовтня. С. 1.

¹⁹ Оборона українського шкільництва й учительства. *Діло*. 15 листопада. С. 3.

²⁰ Службова прагматика. *Учительське слово*. 1925. 1 січня. С. 13.

²¹ Алексієвець Л. Розвиток освіти ... С. 235–238.

нам це належить добитися школи з викладовою українською мовою...»²². Закон позбавив українців права організації народних шкіл і значно ускладнив процес комплектації шкільних бібліотек україномовною літературою.

Проте існували й протилежні оцінки т. зв. «утраквістичних законів». «Шум остільки непотрібний, що закон сей у нічому не торкнувся в життю української школи, та не ввів фактично ані найменшої зміни хоч би в одній школі. Бо чим же є сей закон? Тим самим що всякий інший закон – теоретичним підтвердженням того фактичного стану, який запанував у реальному життю. Наші народні школи в Східній Галичині від 3-ох літ і так були вже чисто польські...», – відзначали українські педагоги²³.

Міністерство віровизнань і публічної освіти 23 квітня 1925 р. щодо педагогічних книгозбірень оприлюднило інструкцію про організацію бібліотек у середніх і загальноосвітніх школах. У документі зазначалося, що шкільна бібліотека єдина, неподільна – без поділу на класи. Її керівником призначався один з учителів, який мав тісно співпрацювати зі своїми колегами в питаннях добору рекомендованої літератури²⁴.

Наголошено, що за відсутності спеціально обладнаної кімнати книги в шафах мали розміщуватися у світлій частині класу (категорично заборонялося ставити їх у коридорах). Передбачалося, що шкільні книгозбірні працюватимуть годину не менше як двічі на тиждень у вільний від основних занять час. Натомість читальний зал із фондом підручників, атласів, альбомів мав бути відчинений для читачів щоденно дві години, а відвідувачам гарантувався вільний доступ до літератури²⁵.

Окрему увагу чиновники приділили «бібліотечному репертуару», який мав формуватися відповідно до особливостей навчального закладу, ідейної спрямованості та морального змісту книг. Застережено, що в бібліотеці можуть бути тільки ті книги, які рекомендувало профільне міністерство, або ж «книжки, за зміст яких поручався учитель і підтвердив своїм підписом». Підбираючи потрібну літературу з дидактичною метою, адміністрація навчального закладу мала дотримуватися вимог, опублікованих у покажчиках, а також повинна була би звертати увагу на «ошатність книжки». Належало щорічно вилучати з книгозбірні ті, в яких:

- бракувало аркушів;
- погано «трималася палітурка»;
- окремі аркуші були «забруднені або засмальцьовані».

Така література підлягала списанню спеціальною комісією у складі керівника навчального закладу і бібліотекаря²⁶.

Літературу, що надходила в бібліотеку, обов'язково реєстрували і надавали їй інвентарний номер. Читачам було заборонено видавати не внесену до реєстру. Кожну заінвентаризовану позицію вносили у два карткові каталоги (алфавітний і предметний). Особливу увагу чиновники звертали на те, щоби при формуванні каталогу були використані відповідні рекомендації (наприклад, «Примітки каталогізації в польських бібліотеках. Алфавітний каталог друків» (Варшава, 1934)).

²² Алексієвцев Л. Розвиток освіти ... С. 235–238.

²³ Шкільний 1924–25 рік. *Учительське слово*. 1925. Ч. 8–9. С. 25.

²⁴ ЦДАЛ України. Ф. 179. Оп. 5. Спр. 285. Арк. 1–8.

²⁵ Там само.

²⁶ Там само.

Існували й певні застереження щодо формування каталогів: алфавітний і предметний мали формувати винятково школи III ступеня. У школах I ступеня бібліотекарі мали використовувати алфавітний каталог у вигляді настінного плакату, а у школах II ступеня його поділяли відповідно до рівня знань учнів²⁷.

Щодо умов збереження літератури відзначено, що кожна книга повинна бути загорнена в білий/кольоровий папір і пронумерована на торці. Профільне міністерство рекомендовано нагадувати молоді мету бережного ставлення до книжки (естетика, гігієна, матеріальні кошти тощо). На звороті першої обкладинки – клеїти екслібрис, а останньої – листочок, куди вносити зауваження про різні пошкодження.

Значну увагу в інструкції звернено на особливості видачі книг читачам, дотримання контролю за їх поверненням і веденням статистики руху літератури й читачів. Заохочувалося виготовлення бібліографічних карточок та коробок для їхнього збереження учнями на практичних заняттях. Також бібліотекарям надано адреси для купівлі необхідних матеріалів для бібліотечної роботи (каталожні картки, читацькі формуляри, бланки для ведення статистики і звітів, екслібриси тощо). Відзначу, що бібліотечний реквізит друкувала державна друкарня (вул. Зелена, 7) і Товариство народної школи (вул. Чарнецького, 1)²⁸.

Після травневого перевороту 1926 р. у Другій Речі Посполитій з новою силою продовжено курс державної асиміляції національних меншин, передусім українців. На практиці це означало, що завдання школи полягало у вихованні свідомого польського громадянина через прив'язаність до державних інституцій та традицій тощо. Важливу роль у цьому процесі відводили шкільним бібліотекам, а також книгозбірням, які функціонували при громадських інституціях, передусім Товариства школи народної.

Окрім центральної влади, значну увагу розвитку бібліотечної сфери приділяли місцеві чиновники. Зокрема, наприкінці 1927 р. Кураторія Львівської шкільної округи розглядала питання про стан бібліотек у загальноосвітніх школах. У документі від 31 грудня того ж року за підписом куратора І. Питляковського, наголошено на необхідності:

- провести детальну інвентаризацію бібліотек державних і приватних шкіл не пізніше 1 березня 1928 р.;
- зберігати інвентаризаційні акти серед шкільної документації та надавати їх для ознайомлення інспекторам;
- визначити кількість літератури, яку отримала бібліотека, починаючи від квітня 1925 р.;
- вказати кількість книг польською, українською та німецькою мовами;
- готувати статистичні відомості про внутрішній бібліотечний рух у шкільних закладах до 15 серпня щороку²⁹.

Директива Кураторії Львівської шкільної округи стала основним документом, який зберігав чинність упродовж міжвоєнного періоду XX ст. і започаткував тотальний контроль над бібліотечною сферою. Надалі директори шкіл зобов'язувалися щорічно подавати звіти, в яких мали фіксувати кількість книг,

²⁷ ЦДАЛ України. Ф. 179. Оп. 5. Спр. 285. Арк. 1–8.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само. Спр. 283. Арк. 1.

їх стан, пристосованість приміщень до потреб книгозбірні, а також вказувати на читацькі уподобання учнів.

Тотальному контролю влади підпадали також бібліотеки національних меншин, зокрема українських національно-культурних, педагогічних товариств. Стимулюючим чинником для їх розбудови була відсутність державного фінансування і толерування влади, а також штучні перепони на шляху до поширення українських друкованих видань. Зокрема, 15 квітня 1927 р. товариства «Просвіта» та «Рідна школа» заявили, що організацію курсів для неписьменних паралізували адміністративні та шкільні органи. Останні наполягали на тому, що питання організації курсів із ліквідації неписьменності належить до компетенції шкільної адміністрації³⁰.

Проблему остаточно врегулювало розпорядження міністра освіти Польщі щодо «Заснування приватних курсів для дорослих» від 13 березня 1933 р. Дозвіл організувати курси для навчання неписьменних міг бути наданий усім товариствам, у статутах яких зазначена ця умова. На курси при читальнях можна було зарахувати лише членів «Просвіти». Отже, кожен, хто хотів навчитися грамоти, мав стати членом цієї читальні. Однак розпорядження ввело й певні обмеження: заборону приймати дітей шкільного віку, а також видавати будь-які посвідчення про навчання/закінчення курсів. Контроль за їх проведенням здійснювала Львівська шкільна кураторія. Про періодичні курси потрібно було повідомляти адміністративну владу окремих зверненням.

У 1930/1931 н. р. оприлюднено нову редакцію гімназійних програм, у які реалізовано прагнення Міністерства віровизнань і публічної освіти остаточно ліквідувати відмінності між різними типами вищих гімназійних шкіл та наблизити загальну середню освіту до гуманістичного напрямку. Згодом при Кураторії Львівської шкільної округи створено Комісію з рецензування книг для українських шкіл, члени якої виступали проти написання підручників українською літературною мовою. Траплялося, що комісія не допускала до друку книги з творами визначних українських поетів і прозаїків XIX – початку XX ст., зокрема Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського та ін. Водночас у тих, які вона рекомендувала до друку, нерідко принижувалася гідність українців, спотворювалося історичне минуле³¹. На захист української школи та бібліотеки ставало все національно-свідоме громадянство Львова зокрема та Галичини загалом.

Освітня реформа 1937 р. запропонувала суспільству триступеневу систему початкових шкіл. Передбачалося, що школа I ступеня буде 4-класною, II – 6-класною, III – 7-класною. У 1938–1939 н. р. у Львівському, Станіславівському і Тернопільському воєводствах із 5 000 шкіл – 3 400 тис. (68,9 %) були I ступеня, у яких діти одержували тільки базові знання та навички (навчалася 38,7 % усіх дітей шкільного віку), у школах II – 22,9 % дітей, а III – 37,4 %³².

Реформа шкільництва вимагала безпосереднього втручання влади в бібліотечну сферу. У 1937 р. Міністерство віровизнань та освіти ініціювало вироблення нової деталізованої інструкції щодо функціонування шкільних бібліотек. Основне її

³⁰ Виздрік В. З історії українського шкільництва Галичини в міжвоєнний період. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2011. Вип. 693: Держава та армія. С. 180.

³¹ Руда О. Розвиток освітніх процесів... С. 224.

³² Сливка Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939). Київ: Наукова думка, 1985. С. 132.

завдання полягало в узгодженні роботи шкільних бібліотек із новими навчальними програмами, інтеграції книгозбірень в єдину бібліотечну мережу. Роботу над цим проектом розпочали А. Лисаковський і М. Лодинський, але початок Другої світової війни не дав реалізувати задуми.

Передбачалося, що безпосередній нагляд за шкільною бібліотекою здійснюватиме директор навчального закладу. У звітних документах він повинен був би зазначати: відповідність приміщення санітарно-гігієнічним вимогам; динаміку збільшення/зменшення книг; регламент роботи книгозбірни; кількість читачів у розрізі кожного класу; кількість прочитаних книг одним учнем упродовж року тощо³³.

Отже, упродовж 1920–1930-х років видано численні законодавчі/нормативно-правові акти, які безпосередньо або ж опосередковано регулювали бібліотечну сферу у Другій Речі Посполитій. Перші з них, оприлюднені після відновлення Польської держави, заклали основу для подальшої колонізації та асиміляції титульної нації краю, оскільки обмежували сферу використання української книги, скорочували кількість українських шкіл разом із педагогічними книгозбірнями.

REFERENCES

1. Życie kulturalne i szkolnictwo polskie we Lwowie w latach 1921–1939. (2009–2010). *Szkice Podlaskie*, 17–18, 155–173 [in Polish].
2. Aleksievets, L. (2008). Rozvytok osvity na polskykh zemliakh u 1918–1926 rr. *Aktualni problemy vitchyznianoï ta vsesvitnoï istorii: Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu*, 14, 235–238 [in Ukrainian].
3. Dekret z 28 listopada 1918 o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego. *Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej*, 18, 46 [in Polish].
4. Dzieniakowska, J. (2006). Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego we Lwowie (1926–1939). In H. Kosetka (Ed.), *Kraków – Lwów: Książki – czasopisma – biblioteki* (pp. 287–297). Kraków: Wydwo Naukowe Akademii Pedagogicznej [in Polish].
5. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. (1921), 16, 97 [in Polish].
6. Kemin, V. (1997). *Rozvytok osvity y pedahohichnoi dumky ukrainsiv u krainakh Tsentralnoi, Skhidnoi ta Pivdenno-Skhidnoi Yevropy (1918–1996 rr.)*. Kyiv: [B. v.] [in Ukrainian].
7. Kosheliava, N. (1998). Orhanizatsiia ukrainskoho vchytelstva u Skhidnii Halychyni v 1881–1914 rokakh. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorichna*, 33, 108–113 [in Ukrainian].
8. Kurliak, I. (1995). Narodne shkilnytstvo u Halychyni (druha polovyna XIX – pochatok XX st.). *Pedahohika i psykhohohiia*, 1, 144–151 [in Ukrainian].
9. Lukiv, O. (1996). Rozvytok struktury polskykh i ukrainskykh osvitnikh zakladiv u Skhidnii Halychyni (1900–1933 rr.). *Slaliva Tarnopolensis*, 168–178 [in Ukrainian].
10. Matwijów, M. (2003). *Zaklad Narodowy imienia Ossolinskich w latach 1939–1946*. Wrocław: Towarzystwo Pryjaciol Ossoloneum [in Polish].

³³ Dzieniakowska J. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego we Lwowie (1926–1939). *Kraków – Lwów: Książki – czasopisma – biblioteki* / pod red. H. Kosetki]. Kraków: Wydwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2006. S. 287–297.

11. Oborona ukraïnskoho shkilnytstva y uchyteľstva. (Lystopad 15). Dilo, 3 [in Ukrainian].
12. Ruda, O. (2015). Rozvytok osvitych protsesiv u Lvovi (1923–1939). *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*, 16, 221–235 [in Ukrainian].
13. Shkilnyi 1924–25 rik. (1925). *Uchytelske slovo*, 8–9, 25 [in Ukrainian].
14. Sluzhbova prahmatyka. (1925, Sichen 1). *Uchytelske slovo*, 13 [in Ukrainian].
15. Slyvka, Yu. (1985). *Zakhidna Ukraina v reaktsiinii politytsi polskoi ta ukraïnskoi burzhuzii (1920–1939)*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
16. Stinia, M. (2006). Lwowska Biblioteczka Pedagogiczna – międy teorię a praktykę nauczycielskę Lwowska. In H. Kosetka (Ed.), *Kraków–Lwów: Księzki–czasopisma–biblioteki* (pp. 111–118). Kraków: Wyd-wo Naukowe Akademii Pedagogicznej [in Polish].
17. Stuparyk, B. (1995). Pidhotovka uchyteľiv v Halychyni u XIX st. *Visnyk Ternopilskoho eksperymentalnoho instytutu pedahohichnoi osvity*, 1, 45–55 [in Ukrainian].
18. Tkachyk, O. (1995). Pidhotovka intelektualnoi elity v himnaziakh Halychyny. *Ridna shkola*, 6, 75–77 [in Ukrainian].
19. Trylinskyi, S. (1998). Ukraïnske shkilnytstvo v Halychyni u pershii polovyni XX st. *Osvitiany*, 2, 16–19 [in Ukrainian].
20. Ukraïnska shkola hyne. (1922, Zhovten 11). *Dilo*, 1 [in Ukrainian].
21. Vyzdryk, V. (2011). Z istorii ukraïnskoho shkilnytstva Halychyny v mizhvoiennyi period. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*, 693, 180 [in Ukrainian].
22. Wesolowska, D. (1983). Funkcje bibliotek pedagogicznych w aspekcie historycznym. *Poradnik Bibliotekarza*, 3, 47–51 [in Polish].
23. Zavorodnia, T. (1999). Problema ukraïnskykh shkilnykh pidruchnykiv u Halychyni (20-i – 30-i roky XX st.). *Naukovi visnyk chernivetskoho universytetu. Serii: Pedahohika ta psykholohiia*, 43, 36–43 [in Ukrainian].

Marta NADRAHA

THE LIBRARY SPHERE IN THE SECOND POLISH REPUBLIC: LEGISLATIVE REGULATION (1923–1939)

This article analyzes the legislative provision for the libraries' functioning in the Second Polish Republic in the context of the socio-cultural processes of the interwar period of the 20th century. It is shown that the restoration of Poland (1918) led to a significant modification of cultural and educational processes in Western Ukraine, especially in Lviv, which became one of the centers of spiritual development of the Ukrainians and Poles. The authorities began to use pedagogical libraries, museums, and other educational institutions for national and cultural informing of the population, trying to turn them into an important segment in the complex educational component of educated members of society. This was reflected in the legislation. The author emphasizes that the legislative and regulatory acts of the central government and state administration were extremely important for the functioning of the library sphere. For the functioning of the library sphere, legislative and regulatory acts of the central authorities and government were extremely important. Transcripts of the plenary sessions of the Polish Sejm (Sprawozdania stenograficzne Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej), reflecting the specifics of parliamentary debates in the country's supreme legislative body on

education and science, are analyzed. The author concludes that the end of the First World War and the Polish-Ukrainian war started a new phase in the development of the library sphere in the Ukrainian ethnic lands of Galicia. During this period, the Polish authorities, due to the separation of the political elite and other domestic and foreign policy factors 1920-1930s, failed to formulate a coherent state concept of library development and focused on the selective tolerance of public libraries, ignoring national minority book collections.

Keywords: The Second Polish Republic, library, law, Polish Sejm and Senate.

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії	3
Мисак Наталія. «Молодіж не повинна укладатися в готові вже, вироблені шаблони ...»: Михайло Грушевський та українське студентство	3
Трач Віра. «Гігієна є мірилом культури»: українські фахові кола та гігієнічний рух у Львові на початку ХХ століття	22
Надрага Марта. Бібліотечна сфера у Другій Речі Посполитій: законодавче регулювання (1923–1939)	45
Фіногенов Олег. Західноукраїнське товариство Ліги Націй: створення, статутні завдання, перші кроки на міжнародній арені	55
Онишко Леся. Голодомор 1932–1933 років в Україні: основні етапи поширення інформації.	66
Ruda Oksana. Educational issue in the Polish socialist party activities during the interwar years of the 20 th century	86
Пагіря Олександр. Співпраця чехословацьких військових і «Карпатської Січі» у протидії диверсійним акціям Польщі й Угорщини проти Карпатської України (1938–1939).	97
Стасюк Олександра. Політичні настрої західних українців під час виборчих кампаній повоєнного періоду	113
Ільницький Василь. Обставини загибелі провідника окружного проводу ОУН Закарпаття Дмитра Бандусяка	125
Муравський Олег. Галицька асамблея (1991): витоки, спекуляції, ухвали	139
Артимишин Павло. «Газові війни» Російської Федерації та України 2006 та 2009 років: візії української суспільно-політичної думки	149
До 100-річчя ЗУНР	175
Ляскович Роман. Мобілізації українського населення до війська ЗУНР: організація, проблеми, наслідки (листопад-грудень 1918 року)	175
Стукаліна Надія, Лук'янченко Світлана. Військово-політичні успіхи та прорахунки органів державної влади і військового управління ЗУНР у битві за Львів у польсько-українській війні 1918–1919 років.	186
Губський Сергій. Становлення та діяльність військової авіації в українських арміях (1917–1920): історіографічний нарис.	196
Виздрик Віталій, Мельник Олександра. Аграрна політика уряду ЗУНР (ЗОУНР)	211
Олійник Сергій. Подільська сторінка історії Української Галицької армії у спогадах сучасників.	222

Borchuk Stepan, Zasytko Maryana. ZUNR (West Ukrainian People's Republic) in encyclopaedic editions.	238
Воєнна історія	247
Ткачук Андрій. Участь Збройних сил України в системі колективної безпеки в державній політиці незалежної України.	247
Постаті	257
Сова Андрій. Участь Івана Боберського в Науковому товаристві ім. Шевченка напередодні Першої світової війни.	257
Хома Іван. Євген Коновалець і Листопадовий чин у Львові	266
Середюк Марія. Від самостійницьких гасел до нормалізації: громадсько-політична діяльність Володимира Целевича (1931–1939)	274
Романюк Михайло. Василь Кук: до біографії Головного командира УПА (1941–1954).	284
МОВОЗНАВСТВО	293
Дидик-Меуш Ганна. Сполучуваність vs комбінаторика для розвитку історії української мови.	293
Сокіл Богдан. До проблеми функціонування української мови в судах Східної Галичини (на матеріалах засідань Галицького сейму)	304
Галайчук Володимир. Борщ у ритуально-обрядовій та магичній практиці поліщуків Чернігівщини (за польовими матеріалами)	313
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО	
Гаврилів Тимофій. Територія само(в)пізнання: «Чар Марока» Софії Яблонської-Уден.	331
Прокіп Валентина. «Небуденна» жінка залізної вдачі: Олена Пчілка очима сучасників (на матеріалі спогадів про письменницю).	341
ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ	352
Пастух Тарас. [Рец.]: На перехресних стежках барокових перекладів	352
Козловський Сергій. [Рец.]: Перша українська військова енциклопедія: проект «Історія війн і військового мистецтва»	359
Кобиринка Галина, Рябець Людмила. [Рец.]: Наталя Хобзей і її стезя, закосичена науковими думками, рідними словами...	366